

AFRİKA'YA DAİR

Wole Soyinka

Tükçesi
Merve Yalçın

HECE

inceleme

Wole Soyinka: 13 Temmuz 1934'te Abeokuta'da doğdu. Babası Samuel Ayodele Soyinka, önde gelen bir Anglikan papazı ve öğretmendi. "Vahşi Hristiyan" olarak adlandırılan annesi Grace Eniola Soyinka esnaf ve yerel bir eylemciydi. Wole Soyinka çocukken bir Anglikan yerleşkesinde yaşadı. Orada ebeveynlerinin Hristiyan öğretilerini ve dedesinin Yoruba manevi-yatını ve kabile geleneklerini öğrendi. İbadan'daki Devlet Üniversitesinde üniversite hazırlık eğitimini 1954 yılında tamamladıktan sonra İngiltere'ye gitti ve eğitimine Leeds Üniversitesinde devam etti. Burada üniversite dergisi *The Eagle*'ın editörlüğünü yaptı. 1958'de İngiliz Edebiyatı Bölümünden lisans derecesiyle mezun oldu. 1972'de kendisine fahri doktora verildi.

1950'lerin sonlarında Soyinka, Nijerya siyasi elitini hicveden ilk önemli oyununu, *A Dance of the Forests*'ı yazdı. 1958'den 1959'a kadar, Londra'daki Kraliyet Sarayı Tiyatrosunda tiyatro oyunları yazdı. 1960 yılında Rockefeller bursu kazandı ve Afrika tiyatro eserlerini incelemek için Nijerya'ya döndü. 1960 yılında *The 1960 Masks* isimli tiyatro grubunu ve 1964'te kendi oyunlarını sahneye koyduğu ve kendisi de bir oyuncu olarak yer aldığı Orisun Tiyatro Şirketini kurdu. Günümüzde Cambridge, Sheffield ve Yale Üniversiteleri belirli aralıklarla Soyinka'yı ziyaretçi profesör olarak çağırılmaktadır. Soyinka aynı zamanda siyasi bir eylemci. Yazdığı bir makalede Nijerya'daki iç savaşa yönelik ateşkes yapılması konusunda çağırıda bulunmuştur. Bundan dolayı 1967'de tutuklanmış ve 1969'a kadar 22 ay boyunca tutuklu kalmıştır. 1986 yılında, Nobel Edebiyat Ödülü'nü Soyinka'ya layık gören komite, oyun yazarının "geniş bir kültürel perspektifte sahip olduğunu ve şiirsel imalarla tiyatro edebiyatına öncülük ettiğini" belirtmiştir. Soyinka, modern Batı Afrika hakkında zaman zaman hicivsel bir üslupla yazar.

Soyinka, bugüne kadar yüzlerce eser yayımlamıştır. Tiyatro oyunları ve şiirlerinin yanı sıra, iki adet romanı da bulunmaktadır: *The Interpreters* (1965) ve *Season of Anomy* (1973), aynı zamanda hapis hane deneyimini ele aldığı *The Man Died: Prison Notes* (1972) ve çocukluğuna dair anılarından bahsettiği *Aké* (1981) gibi otobiyografik eserler de yazmıştır. Edebî makalelerini ise *Myth, Literature and the African World* (1975) isimli eserinde toplamıştır.

Günümüzde Nijerya'nın en önemli yazarı olarak kabul edilen Soyinka, politik olarak aktif olmaya devam etmektedir. *The Guardian*'a göre, 2015 yılının

seçim gününü oylamadaki usulsüzlükleri, teknik sorunları ve şiddet olaylarına yönelik haberleri takip etmek için telefon başında geçirmiştir. 28 Mart 2015'te gerçekleşen seçimlerden sonra, Nijeryalıların, seçilmiş fakat göreve henüz başlamamış başkan Muhammadu Buhari'nin Bloomberg.com'a göre zalim askerî yönetici geçmişini affetmek için Nelson Mandela benzeri bir yetenek göstermeleri gerektiğini söylemiştir.

Soyinka üç kez evlenmiştir; 1958'de İngiliz yazar Barbara Dixon'la, 1963'te Nijeryalı bir kütüphaneci olan Olaide Idowu ile ve 1989'da şu anki eşi Folake Doherty ile. Soyinka, 2014 yılında kendisine prostat kanseri teşhisi konulduğunu ve 10 ay süren bir tedaviden sonra iyileştiğini açıkladı.

Merve Yalçın: 1991'de İzmir'de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmir'de tamamladı. Hacettepe Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümünden lisans derecesi ve Sanat Tarihi Bölümünden yan dal derecesi bulunmaktadır. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü mezunu olup, çeşitli sergilere ve çalıştaylara katıldı. Üniversite yıllarında Amerika'da fotoğrafçı olarak çalıştı ve İngiltere'de Avrupa Birliği'nin düzenlediği projelerde görev aldı. 2014-2016 yılları arasında farklı kurumlarda İngilizce öğretmenliği yaptı. Daha önce Hece Yayınlarından *Kayıp Cumhuriyet*, Maya Yayınlarından *Kahvenin Hikâyesi* olmak üzere yayımlanmış iki adet çeviri kitabı vardır. Şu an çeviri ve fotoğraf çalışmalarına serbest olarak İzmir'de devam etmektedir.

AFRİKA'YA DAİR

Wole Soyinka

İngilizceden çeviren
Merve Yalçın

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 503

İnceleme

Orijinal adı

Of Africa

©Bu kitabın telif hakları World Wisdom Books, Inc.'ten alınmıştır.

Copyright © 2012 by Wole Soyinka

Türkçe çeviri hakları Akçalı Ajansı aracılığıyla Melanie Jackson Agency,
LLC'den alınmıştır.

©Hece Yayınları

İngilizceden çeviren

Merve Yalçın

Editör

Hayriye Ünal

Birinci Basım

Temmuz 2018

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-6864-51-3

Baskı

www.ozyurtmatbaacilik.com

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/

Ankara T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

Ön Söz / 7

BÖLÜM I: *GEÇMİŞTEN BUGÜNE*

1. Kara Kıta? Veya Bakanın Kataraktı? / 15
2. Herodot'un Çocukları / 39
3. Dördüncü Boyutun Kurgulanışı / 65
4. Unutkanlık Ağacı: Darfur'da Hâlâ Ayakta / 79

BÖLÜM II: *BEDEN VE RUH*

5. Zincirlerin Seçimi / 105
6. Bir "Yaşam Şekli" Değil, Fakat bir Varoluş Rehberi / 117
7. Bir Kıtanın Maneviyatı / 141
8. Orunmila Buyurur: Arabulucu Bir Aktör Olarak Afrika / 179

ÖN SÖZ

Afrika olarak bilinen kıta, dünyanın geri kalanının -ya da dünyanın büyük bir kısmının- hali hazırda aşırı bolluk içinde olmadığı neye sahiptir? Bunlar, şüphesiz ki, maden kaynakları, turistik yerler, stratejik konumlar gibi maddi veya durağan mülklerle sınırlandırılmaz. Kıtanın, Doğu ve Batı'daki başka toplumlara ucuz iş gücü sağlayarak kazandığı asırlık insan kuluçkahanesi namını da unutmamak gerekir. Bir de, dinamik mülkler vardır -insan ilişkilerine ait yapılar da dâhil olmak üzere algılamanın, tepki vermenin, adapte olmanın veya basitçe, bir şeyin insandan insana değişen yapılaş şekilleri. Tüm bunlar potansiyel ticaret borsalarını oluşturmaktadır -kereste, petrol veya uranyum gibi pazarlık edilemezler ama yine de herhangi bir halkın insani değerini tanımlarken belirleyici olabilirler- ve aslında uzak toplumların yaşadığı varoluşsal ikilem çıkmazının çözümüne, hatta ve hatta küresel olarak hayatta kalmaya katkıda bulunabilir; keşke bunlar bilinse ya da doğru bir şekilde değerlendirilmelerine izin verilse.

Bu durumun, doğası gereği, diğerleri üzerinde bir yük teşkil eden olumsuz bir tarafı da elbette vardır. Burada, sadece bir bölgeye ait bir sorunu yok etmenin bütünü sağlığını veya hayatta kalmasını tehdit edebileceği bir durumdan bahsediyoruz ki bu da, geri kalanın dikkatini çekme ve önemli olma isteğinin ön planda olduğu çok yakışsız

bir yoldur. Eğer şu an için dñyanın geri kalanını görmezden gelerek sadece Afrika'ya yoğunlaşırsak, Kongo veya Çad bölgelerindeki istikrarsızlık, kıtayı sadece şöyle bir doğrulup olan bitenin farkına varmaya değil, aynı zamanda doğrudan etkilenen sınırların dışındaki istikrarı bozma eğilimini önlemeye yönelik davranmaya mecbur eden tehditler oluşturmaktadır. Nijerya'nın petrol üreten Delta bölgesindeki daha yeni çözülen kriz, on yıldan daha fazladır küresel bir sorundu. Bu tarz bir sorun, dünya genelindeki tüm ölkelerin iç işleri için de geçerlidir. Sadece parametreleri ve yönleri değiştirecek olursak, bir zamanlar Avrupa'nın sağlam görünen ekonomileri, son yıllarda genç Afrika devletleri için o kadar ciddi bir endişe kaynağı haline gelmiştir ki, sömürgecilik ve sömürge kolonilerden çekilmenin ilk evresinden bu yana, Avrupa'nın Afrika devletleri için daha önce görülmemiş niteliksel bir değişim açısından son derece önem taşıdığı söylenebilir.

Yine de, sonuç olarak, Afrika'nın hümanizmi, kıtanın kendi varlığının niteliği ve değeri, son olarak da kıtanın, hem fiziksel hem soyut çevresini (manevi çevresi de dâhil) idare etme biçimleri, herhangi bir toplumun, üzerinde hak iddia edebileceği veya dünyanın başarısına eşi benzeri olmayan katkılar olarak sunabileceği en önemli ve yadsınamaz değerler olmaya devam etmektedir. Bu sorgulama, Afrika'nın geçmişine ve günümüze yaptığı sınırlı yolculuktaki esas amacımızı oluşturmaktadır.

Birçoğuna göre Afrika sınırlandırılmış bir alandan ziyade bir kavramdır, dolayısıyla bu da birden çok "kavram" olduğu anlamına gelir. Afrika, hem isteklerin gerçekleşmesi hem gerçeklik, hem varsayımlar hem tarihsel gerçeklikler, hem kurgu hem de anılardır. Afrika'nın genel olarak, kullanılmamış doğal kaynaklar deposu olarak tanındığı şüphesizdir. Afrika bazıları için bir arzu olarak var olsa da, aynı zamanda başkalarının uyanmak için dua ettikleri bir kâbustur; dünyanın geri kalanı için, kelimenin tam anlamıyla sökülebilecek ilmekleri olan tarih yelpazesinin bir parçasıdır. Yine de, diğer bir yandan, Afrika'nın hâlâ sonsuz imkânlara sahip ve potansiyelinin keşfedileceği günü bekleyen bir yer olduğuna

inanmış birçok kişi bu davetkâr ama şâibeli ziyafete katılmak için istekli görünüyor. Bunlardan büyük bir kısmı bu keşfin bir parçası olmayı ve keşfedildiğinde orada bulunmayı istiyor. Bu tarz insanlar her yerde var. Göçmen bürosu memurları onları gördükleri yerde tanıyorlar. Kapıdan kovulsalar bacadan giriyorlar ve içeri girene kadar gerçekten hayatlarını yaşayamıyorlar. “Afrika'dan hep sınır dışı ediliyorum,” diyen birisini işitmiştim; en son göçmen girişi-miyle ilgili söyledikleri daha öncekilerle bağdaşıyordu, “ama hiç kimse beni içimdeki Afrika'dan uzaklaştıramaz.”

Bu birbirleriyle çarpışan bakış açıları, herhangi bir belirli gruba -milliyetçi, ırkçı, dindar ve benzeri- ait olmadıkları gibi birbirlerini de dışlamazlar. Asyalı, Avrupalı ve Avustralyalıların, ilerici ve gericilerin, kapitalistler ve sosyalistlerin, ırkçıların, idealistlerin, yatırımcıların, hümanistlerin ve teknokratların bu perspektiflerden birini ya da hepsini kabul ettiğini veya reddettiğini ve önemli bir çoğunluğun belki de her sene tutumlarını değiştirdiğini göreceğiz -aslında tüm bunlar ortada başka bir Ruanda vakası, Nijeryalı bir intihar bombacısı, Nyos Gölüne bol miktarda sızan öldürücü gaz birikintileri, Malabo varoşlarında birden şöhret kazanan yeni bir Nelson Mandela olup olmadığına bağlıdır.

Afrika -ister kavram ister gerçek olsun- aşırı uçlara sahip bir kıta olarak tanınmıştır ve aynı şekilde aşırı tepkiler çekmesi pek de şaşırtıcı değildir. Afrikalılar, barınma ile ilgili tepki ve stratejilerinde de bir o kadar bölünmüşlerdir -altta yattığı düşünülene veya aşikâr olanı sorgusuz kabul eder, korur, boyun eğer veya şiddetle savunur, kendini onunla özdeşleştirir, meşrulaştırır ya da uzak dururlar. Hem şüpheciler hem de iyimserler için giderek kabul gören ortak nokta sudur; Afrika kıtası ne bir başınadır ne de tarihten bağımsız bir şekilde zaman tüneline hareketsiz durmaktadır. Aksine, kıta diğer kıtaların tarihlerinin, hem neden hem de sonuç yönünden yakın bir parçasıdır; sıkça inkâr edilse de, dünyanın geri kalanına ait gelişme ve başarıların bir parçası olmaya devam eden, kendi iç titreşimlerinin ve dış müdahalelerin oluşturduğu karmaşık bir organizmadır.

Bu kitap konusunu, bu bukalemnunvari varlıkla ilgili mantıklı, zaman zaman moral bozucu olan bir kaygıdan almıştır, çünkü benim açıklayacağım konulardan birisi de bu kaygıdan türemiştir. Değineceğim konular oldukça değişik durumlarda karşılaşılan sorunları yeniden değerlendirecek - üniversite konferans salonları, uluslararası konferanslar, yuvarlak masa toplantıları, radyo ve televizyon programları. Bazı konular, Afrika Fenomeninin bir sorun teşkil ettiği her tür sıradan karşılaşmalardan kaynaklanmıştır ya da kabul edilmelidir ki onlar tarafından şekillenmiştir. Bunlar “Ama bak şimdi, dürüst olmak gerekirse, senin halkının bir sorunu var ve bunu kabul etmelisin- ...’de neler olduğuna bir bak / ...’deki yozlaşmanın boyutuna bir bak / Afrika’nın doğal kaynaklarının sadece bir kısmı ile ...’i karşılaştırm” gibi amirane, kibirli tutumları kapsamaktadır. Bu ifadeler sizi korkup sakındığınız bir bölgeden istisnai bir soy kulübüne davet eden, bazen de içinizde merhamet duygusu uyandıran incelikli cümlelerden oluşur.

Karşı tarafta ise, Afrika geleneksel sanatları ile ilgili umut verici bir fikir birliği bulunmaktadır; ekonomisi ile ilgili de iyimler ve hatta hevesli öngörüler mevcuttur –“Afrika, Çin’den sonra dünyayı sarsacak ikinci büyük ekonomidir, dediklerimi bir kenara yaz! Ona bir yirmi yıl daha verin ve göreceksiniz söylediklerim çıkacak.”- böylesine muazzam bir kıtanın gelişimini değerlendirirken hepimiz aynı gelişim ölçütlerini kullansak ne olur insan merak ediyor. Ayrıca, bir kişinin -bir gecede adı çıkan ya da adam olmaz bir yöneticinin- bütünle kaygısızca birleştiği varyasyonlar da vardır, bu durum üzerine, uluslararası parti toplantılarında tüm bir kıtanın acımasızlığı ve aptallığının kanıtı olarak bir sadistin gaddarlığını veya başka birinin soytarılığını kabul etmemiz beklenir. Konu, hakkında şiddetli tartışmalar yapılan Afrikalı bir futbolcuya geldiğinde ise rahat bir nefes alınır; futbol gerçekten de baskı altında yapılmayan, objektif, (görünüşte) bilgili konuşmaların garanti edildiği tek alandır, ancak yazık ki, küresel eğlence ve kitlesel histeri tutkunu olmayan bir bireyi avutmayacaktır.

İronik bir şekilde diğerlerinden ayrılan oldukça yeni bir tesadüf

var ki, benim şiddetle savunduğum görüşün ana dayanağını daha da güçlendirmiştir çünkü olayın tarihsel önemi bu sayfalarda açıkça ifade etmeye çalıştığım klişe olmayan fikrimi çürütmeye hazır gibidir. Olay Kasım 2009'da Bayreuth, Almanya'da gerçekleşti. Bir konuşmamda, Deutsche Oper tarafından düzenlenen *Idomeneo* operasının sahnelenmesinden bir yıl önce yaşanan tartışmalara değinmişim (detaylar Bölüm 8'de). Burada operanın dinî avatar ve peygamberleri iddialara göre saygısız bir şekilde betimleyerek, dinî hassasiyetleri rencide edeceği endişeleri dile getirilmişti. Konuşmamda İslam ve Hristiyanlığın yerlilerin köleleştirilmesi de dâhil olmak üzere sadece Afrika topraklarında yaptığı fiziksel zulümlerinden değil, aynı zamanda kendi dinî hegemonyalarının yarışında Afrika maneviyatı üzerine sistematik saldırılar düzenlemelerinden dolayı suçlu olduğuna dikkat çektim. Dolayısıyla, her iki dinin ortak bir hoşgörüyü sahip olduğuna yönelik iddialarının, dünyanın ıslah olmaz hegemonyacılarının dar görüşlülükleriyle sınırlı olmaya devam ettiğini ileri sürdüm çünkü onlar diğer dinlerin eşit saygı, eşit hoşgörü, eşit yaşam alanı haklarını dikkate almada yetersiz kaldıklarını kanıtlamışlardı. Yine de -bu sayfalarda açıkça savunulduğu üzere- işte tam da bu nedenle, birbirine rakip o iki din ne zaman birbirinin boğazına sarılsa, dünyanın bu "görünmez" dinlerinin tarafsız hakemler olarak davranacak benzersiz bir yere sahip olduklarını öne sürdüm.

Konuşmamı takip eden akşam yemeğinde, muhtemelen otuz yaşlarındaki bir genç adamın ortaya attığı fikirlerin benim spekülatif niyetimin kapsamının ötesinde imaları vardı. Önemli olan adamın tavrındaki saldırganlık değildi, asıl nokta söylediklerindeki derinden benimsenmiş inancın belirtileriydi -sadece o şahsa değil, aynı zamanda fikirlerini açıkça dile getirdiği, orada bulunmayan ideolojik bir gruba olan inancı. Avrupadan ve diğer kıtalardan bir değil, birden çok kişinin düşüncelerini dinledim. Çoğunlukla baskılanmış fikirlerdi ama yine de öne çıkmak için bir fırsat kolluyorlardı -sadece bir yemek masası etrafında sarf edilen sinir bozucu sözlerle değil, aynı zamanda yabancı sevmes eğilimi destekleyen planlı atılımlarla. Adamın ifadeleri şöyleydi:

Siz de kabul edersiniz ki, Afrikalılar doğuştan ikinci derecededir. Bu kesinlikle böyle, yoksa diğer ırklar asırlar boyu sizleri köle olarak kullanamazdı. Sizi köle yapanlar, sizin daha önce ne olduğunuzu gördüler, bu yüzden onları suçlayamazsınız.

İşte buydu; gerçekleri hiç yumuşatmadan sarf edilen bu kelimeler bir durumla ilgili çok iyi prova edilmiş sözlerdi. Masadan -en azından adamı dinleyenlerden- en ufak bir ses çıkmamıştı. Sessizliği bozmadan masadaki yerimi değiştirdim. Birkaç dakika içinde de adam kimseye bir şey demeden masadan ayrıldı.

“İyi, kötü ve çirkin,” Nijeryalı popüler bir köşe yazarı bir kere-sinde, bu uzak ülkede kendisine hiçbir şekilde danışılmadan dünyaya getirildiği için yaşadığı hüsrandan dolayı derin bir iç çekmişti! -buna itiraz ediyordu. Çoğu zaman, bu kovboy filminin adının çoğunlukla tüm kıtaya hitap edecek tarzda belirlenmiş olduğunu duyarız, ancak o zaman az önce anlattığım olayda olduğu gibi kötü işaretler olmasa bile, en gelişmiş Batı ve Asya ülkelerinin bile şu an içinde bulunduğu gerçek durum bu değil midir? Burada açıkladığımız şeyler farklı unsurları barındıran bir kıtanın ve halklarının yüzeysel ve genelleştirilmiş birikimlerinin sürekli ön planda tutulmasına dikkatleri çekmektedir. Özünde, ırkçı duygular aşıl原因an bir ilhamdan veya hatta coşkulu methiyelerden ziyade, bu yazının daha çok ilgilendiği nokta, çok basitçe, tarihin yanılmış olduğunu öne sürmektedir. Afrika'nın keşfedildiğine yönelik tüm iddialar onun yakında öleceği haberleri kadar aptalcadır. Afrika'nın kendisini gerçekten aydınlığa kavuşturacak keşfi henüz gerçekleşmedi. Kapsamı, Afrika'nın varoluşsal bütünlüğünün savurgan bir harman yerinden filizlenmesi için birkaç tohumu kurtarmakla sınırlı olan bu kitabın sayfalarında bile Afrika'nın keşfi konusu yer almıyor. Bu tohumların, Afrika'nın ilham verdiği çok istenen Evrensel Anlayış Çağına doğru yapılan bayrak yarışında yeni bir kaşif türünü filizlendirmesini umuyoruz.

BÖLÜM I

GEÇMİŞTEN BUGÜNE

1. KARA KITA? VEYA BAKANIN KATARAKTI?

Afrika devletlerinin elde ettikleri bağımsızlığın beraberinde getirdiği coşku ve iyimserlik, kıtayı hem eşi benzeri görülmemiş bir yoksulluk içinde bırakarak hem de korkunç bir sosyo-ekonomik çöküş seviyesine getirerek çoğu kez en acımasız şekilde yok olup gitmiştir.

Milenyum Komisyonu raporu, 2001

Birleşmiş Milletler eski Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından başlatılan ve Benin Cumhuriyeti'nden Profesör Albert Tedjevore ile birlikte yürütülen beyin fırtınası karavanının açıkladığı raporun önsözü işte bu şekilde başlıyor. Karavan yolculuğu bir yılı aşkın sürdü ve birkaç Afrika başkentini ziyaret etti; Fildişi Sahili'nin başkenti Abican'ın eyalet başkanı Laurent Gbagbo'nun misafirperverliği ile yolculuk sonlandı. Tatsız bir tesadüf ile bu ülke, Afrika kıtasını en hayati şeylerden mahrum etmeye devam eden büyük kırgınlığın üzücü bir sembolü olarak ön plana çıkmıştır.

Milenyum raporunun yazarları, "Bu tür girişimler yeni değil," uyarısında bulunuyorlar; daha önceki benzer girişimleri listeleyip geçmişte sarf edilen çabaların üzerine ekleme yapma